

SAĞLIKTA EŞİTSİZLİKLERİN AZALTILMASINDA İSTİHDAM İLİŞKİLERİNİN ROLÜ ÇALIŞMA İLİŞKİLERİ VE KÜRESEL SAĞLIK: DÜNYA İŞGÜCÜ PİYASASININ TİPOLOJİK BİR ÇALIŞMASI

Haejoo CHUNG, Carles MUNTANER
Joan BENACH, The Emconet Network
Çeviren: Doç. Dr. Çiğdem ÇAĞLAYAN
Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD

Son yıllarda sağlığın sosyal belirleyicileri, giderek ilgi duyulan bir konu haline gelmiştir. 'Nedenlerin nedenleri' ile mücadele amacı, bu alandaki araştırmacıların sağlığın tıbbi hizmetin ötesindeki belirleyicileri üzerine önem vermelerini gerektirmektedir. Çeşitli sosyal belirleyicilerin arasında istihdam ilişkileri özel olarak dikkat çekmektedir.

İş, insan yaşamının en temel yönlerinden biridir. Neoliberal reformun son dalgası iş organizasyonunu ve istihdam ilişkilerini tüm dünyada derinden etkilemiştir. Çok önemli değişikliklerden biri esnek istihdamdaki artıştır. İşgücü piyasasının artan bir şekilde kuralılaşması eski üretim modelini çöktürmüştür, esneklik temel hedef ve değer olarak ortaya çıkmıştır ve güvencesiz (istikrarsız) işler artmıştır. İstikrarsız çalışma çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilebilir ve dört ana boyut ile karakterizedir. Bunlar yüksek iş güvencesizliği, düşük ücret düzeyi, sosyal yararların sınırlı olması ya da eksikliği ve güçsüzlüktür. Bu durumların hepsinin potansiyel sağlık etkileri bulunmaktadır.

Bazı yazarlar işin toplum sağlığı üzerine etkilerini anlamak için bazı işgücü piyasası göstergelerini kullanmışlardır. Ancak, şimdiye kadar dünyada işgücü piyasasının tiplerindeki çeşitliliğin ve bunların sağlık etkilerinin

haritalandırılması yapılmamıştır. Bu çalışmada, 134 ülkede işgücü piyasası ile toplum sağlığı göstergelerinin ilişkisi araştırılmıştır.

Kavramsal Model

Literatürde çok iyi bilindiği gibi, işçilerin pazarlık gücü, toplu iş sözleşmelerinin kapsamı ve sendika yoğunluğu ile, yani refah devleti rejiminin türü ile ilişkilidir (Şekil 1).

Refah devletlerinin kurulması ve genişlemesini açıklayan güç kaynakları içinde sendikal güç, eşitlikçi parti ile birlikte iki önemli anahtar faktörden birisidir. II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal ortamında, "hoşgörülü" bir ekonomik çevrenin avantajı içinde sendikalar etkili biçimde örgütlendiği zaman, toplu pazarlığın en iyi düzeyde olduğu belirtilmektedir.

Pazarlık gücü ortalama maaş ve fayda düzeyleri veya iş süreci üzerinde kontrol gibi yollarla, çeşitli işgücü kurumlarının içine girmiştir. Sonrasında sadece doğrudan kimyasal, ergonomik ve psikolojik risk faktörleri değil, aynı zamanda çalışma standartlarını, işçi sağlığı ve güvenliği düzenlemelerini ve sendika korumasını içermektedir. Güçlü pazarlık gücünün bir yan ürünü olan güçlü refah devleti aynı zamanda işçi sağlığını etkilemektedir.

İşgücü Piyasasının Ölçümü

Bizim yaklaşımımızda temel kavram olan "işçilerin pazarlık gücü" doğrudan ölçülemediği için bu kavramı ölçmek için başka bir yol gerekmektedir. Bu durumda "güvenceli esneklik=flexicurity" kavramına dönebiliriz. 'Güvenceli Esneklik' kavramı şu şekilde tanımlanır:

(1) iş, istihdam, gelir derecesi ve görece zayıf bir konuma sahip iş güvencesinin kombinasyonudur.

(2) işgücü piyasasına (bireysel şirketlere) sayısal (hem iç hem dış), fonksiyonel ve ücret esnekliği sağlanması ve değişen koşullarda düzeni sağlama ve rekabeti ve verimliliği attırmaya yeterli düzenleme.

Bu kavram bir eksen ekonomik performans, rekabet ve büyüme hedefleri için işgücü piyasasında esneklik, diğer eksen toplumlarda sosyal uyumu korumak ve sosyal politikayı teşvik etmek için güvence olan iki eksen birleştirir.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) "İstihdam Koruma Mevzuatı (EPL) Endeksi" esneklik kavramını çok iyi yansıtmaktadır. İstihdamı koruma bağlamında "İstihdam Koruma Mevzuatı" istihdamı koruma önlemlerinin tüm biçimlerini tanımlar. OECD hem düzenli hem de geçici işler için ayrı ayrı indeksler hazırlamıştır. Bu durum bize artan güvencesiz sözleşmelerle birlikte son dönemde küresel işgücü piyasasında ikili bir durum olduğunu göstermektedir.

Ancak, gelişmekte olan ülkelerin analizi için iyi gelişmiş göstergeler yoktu. Bu nedenle, yarı-çevre ve çevre ülkelerin analizi için işgücü piyasası sonuç göstergelerinin kullanılmasına karar verdik. İşgücü piyasasında işçilerin pazarlık gücü düşük olduğunda neler olacağını düşünerek ücret düzeyi ile işçi pazarlık gücünün büyüklüğünün bağlantılı olacağını öngördük. Ayrıca, azalmış pazarlık gücü ile daha az işçi haklarının neden olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, daha fazla çocuk işçiler ve zorlama görmeyi bekledik. Kısacası, düşük ve orta gelirli ülkeler için, biz iki boyut kullanarak işgücü piyasasını kavramsallaştırdık: eşitsizlik ve yoksulluk.

Yukarıda özetlenen nedenler doğrultusunda, gözden geçirilen kanıtlara dayanarak, işçi pazarlık gücü ile toplum sağlığının pozitif ilişki gösterdiği

varsayıldı. Varlıklı (merkez) ülkelerde, işçi pazarlık gücü sendika yoğunluğu ve istihdamı koruma göstergeleri ile ölçülmektedir. Orta (yarı-çevre) ve düşük gelirli (çevre) ülkelerde ise işçi pazarlık gücü, işgücü piyasası eşitsizlik ve yoksulluk göstergeleri ile ölçülmektedir.

Yöntem: Veriler ve Analiz

Dünya sistemi içindeki konumuna esas ülkelerin sınıflandırılması için, Dünya Bankası'nın Atlas yöntemi ile üretilen, 2000 yılında kişi başına gayri safi milli hasıla (GSYH) kullanıldı.

Merkez ülkelerdeki, düzenli ve geçici işler için 2000-2003 yıllarına ait EPL indeksi ve sendika yoğunluğu kullanıldı. Yarı-çevre ve çevre ülkelerdeki işgücü piyasası için iki gösterge oluşturuldu. Birincisi işgücü piyasasındaki eşitsizlik olup üç tane standardize edilmiş değişkenden oluşmaktadır. Bunlar, tahmini kadın ve erkek işçilerin gelirlerinin oranı; kadın ve erkek işçilerin işgücüne katılma oranları arasındaki fark; ve istihdam nüfus oranı. İkinci faktör işgücü piyasasındaki yoksulluk ve gelir düzeyinin ölçümüdür. Bu da üç standardize değişkenin iki kere ölçümüyle elde edilmiştir. İşgücü piyasasındaki çocukların yüzdesi; yoksul işçilerin yüzdesi; ve ortalama gelir düzeyi. Değişkenler ve kaynaklar Tablo-1'de özetlenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya alınan ülke sayısı başlangıçta 210 olup bunların 38'i merkez, 61'i yarı-çevre ve 111'i çevre ülkelerden oluşmuştur. Eksik veriler nedeniyle, 134 ülke analize alınmış olup bunların 21'i merkez, 42'i yarı-çevre ve 71'i çevre ülkelerdir. Merkez, yarı-çevre ve çevre ülkeler için uygulanan faktör analizleri sonucunda her bir grupta ülke eşitlikçiden daha az eşitlikçiye doğru üçer gruba ayrılmıştır. Analizler sonucu oluşan kümeler Tablo-2'de verilmiştir.

İşgücü piyasasının kurumsallaşması ve sağlık sonuçları

Şekil-3, 4 ve 5'te, işgücü piyasası kümelerine göre sağlık sonuçlarının ilişkisini gösteren grafikler verilmiştir. Bu grafiklerden daha eşitlikçi işgücü piyasasına sahip kümelerin aynı pozisyondaki muadilleriyle karşılaştırıldığında daha iyi sağlık

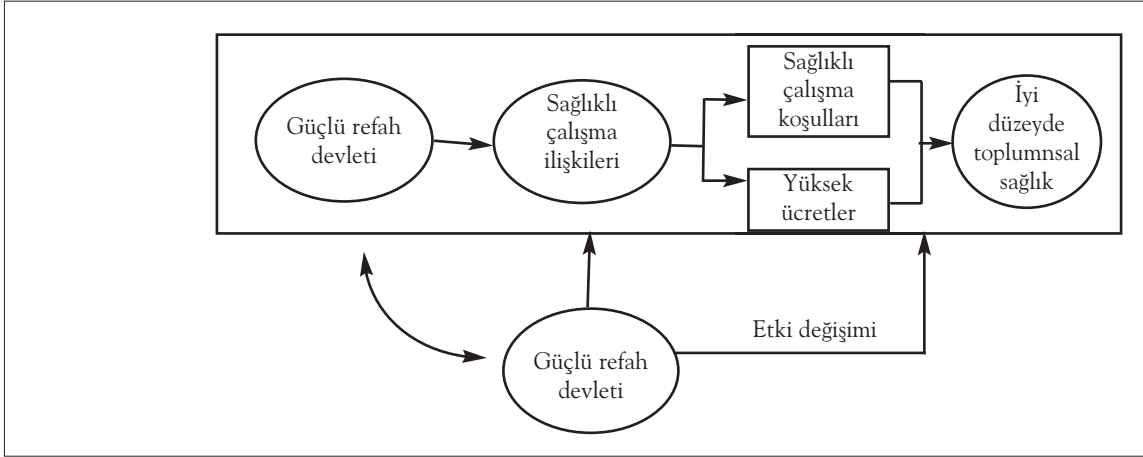

Tablo 1. Ülkelerin sınıflandırılmasında kullanılan işgücü piyasası değişkenleri

Değişken		Yıllar	Kaynak	
İşgücü piyasası değişkenleri	Temel	Sendika yoğunluğu EPL (istihdam koruma yasaları) ölçütleri: * Düzenli işçiler için EPL indeksleri * Geçici işçiler için EPL indeksleri	2000-2003 yıllarının ortalaması (Almanya ve Portekiz için 2000-2004)	OECD
	Yarı-çevre Çevre	İşgücü piyasası eşitsizlik faktör soru - Erkek ve kadın işçiler arasındaki tahmini gelir oranı - Kadın ve erkekler arasında işgücüne katılım farkı (lfp) - İstihdam nüfus oranı (ep) İşgücü piyasası yoksulluk faktör skoru (labpov) - Çocuk işçilerin yüzdesi (chldi) - Yoksul işçilerin yüzdesi (wkpr) - Ortalama gelir düzeyi (aveinc)	1997 ve 2003	
Sağlık			2002-2004	Dünya Sağlık Örgütü bilgi sistemi (WHOLIS)

Tablo 2. Dünya sistemi içindeki durumuna göre işgücü piyasalarının kümeleri

	Daha eşitlikçi	← İşgücü Piyasası →	Daha az eşitlikçi
Merkez	Sosyal demokrat işgücü yapılanması Norveç, İsveç Belçika, Danimarka, Finlandiya, İtalya	Korporatist muhafazakar işgücü yapılanması Avusturya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Japonya, Hollanda, Portekiz, İspanya	Liberal işgücü yapılanması Avustralya, Kanada, İrlanda, Yeni Zelanda, İsviçre, İngiltere, ABD
Yarı çevre	Rezidüel işgücü piyasaları Bahama Adaları, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Hongkong, Macaristan, Jamaika, Kore Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Polonya, Rusya Fed., Singapur, Slovak Cumhuriyetleri., Slovenya, Tayland, Uruguay.	Oluşan işgücü yapılanması Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kostarika, Ekvator, Fiji, Kuveyt, Malezya, Meksika, Panama, Paraguay, Peru, Güney Afrika, Trinidad ve Tabago, Venezuela	Enformel işgücü piyasaları Bahreyn, Belize, Botswana, El Salvador, Lübnan, Umman, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye
Çevre	Komünizm sonrası işgücü piyasaları Arnavutluk, Ermenistan, Beyaz Rusya, Bolivya, Bulgaristan, Kamboçya, Çin, Gana, Filipinler, Endonezya, Moldova, Moğolistan, Romanya, Tacikistan, Ukrayna, Papua Yeni Gine, Özbekistan, Vietnam	Daha az başarılı enformel işgücü piyasaları Sudan, Swaziland, Suriye, Arap Cumhuriyeti, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Sri Lanka, Hindistan, İran, Ürdün, Moritanya, Fas, Gine, Guatemala, Guyana, Honduras, Dominik Cumhuriyeti, Mısır, Ekvator Cezayir, Cape Verde, Fildişi Sahilleri, Yemen Cumhuriyeti	Güvencesiz işgücü piyasaları Bangladeş, Benin, Burkina Faso, Burundi, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti., Çad, Komoros, Dem. Kongo Cumhuriyeti, Eritre, Etiyopya, Gambia, Gine, Haiti, Kenya, Lao Dem. Cumhuriyeti, Madagaskar, Malawi, Mali, Mozambik, Nambiya, Nepal, Nijer, Twanda, Senegal, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabve.

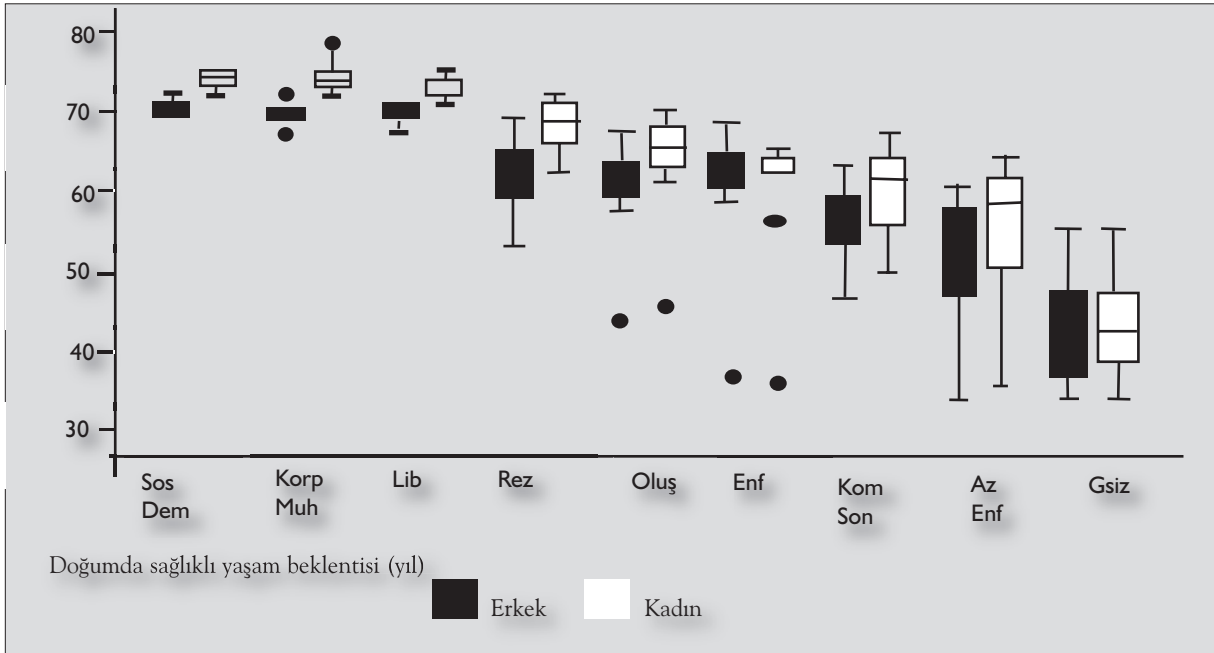

Şekil-1: İşçilerin pazarlık gücü, refah devleti, çalışma ilişkileri ve sağlık sonuçları arasındaki ilişki için model

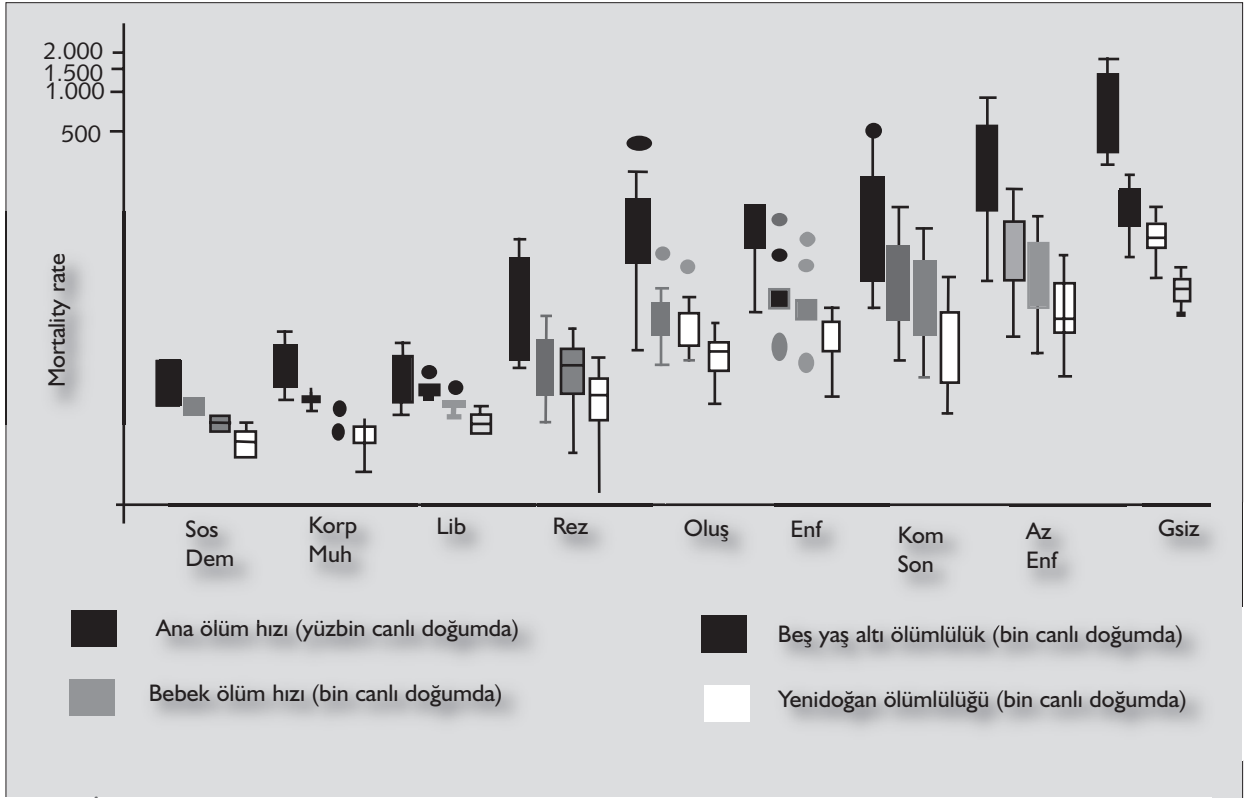
sonuçlarına sahip olduğu görülmektedir. Göze çarpan beklenmeyen bir durum, bulaşıcı olmayan hastalıklara bağlı kaybedilmiş yaşam yılları işgücü piyasası eşitliği ile pozitif korelasyon göstermektedir.

Grafiklerde küme adlarının kısaltmaları:
 Sos Dem : Sosyal demokrat işgücü yapılanması
 Korp Muh: Korporatist muhafazakar işgücü

Lib: Liberal işgücü yapılanması
 Rez: Rezidüel işgücü piyasaları
 Oluş: Oluşan işgücü yapılanması
 Enf: Enformel işgücü piyasaları
 Kom Son: Komünizm sonrası işgücü piyasaları
 Az Enf: Daha az başarılı enformel işgücü piyasaları
 Gsiz: Güvencesiz işgücü piyasaları

Şekil-3: İşgücü piyasası gruplarına göre doğumda beklenen yaşam süreleri

Tartışma

Bu çalışmada, toplum göstergeleri ile ilişkili bir küresel işgücü piyasası tipolojisi geliştirilmiştir.

Sağlığın politik ekonomideki en yaygın kullanılan tipolojileri refah devleti tiplerine karşılık gelmekle birlikte bunların zengin ülkelere uygulamaları sınırlıdır. Son dönemde orta ve düşük gelirli ülkelerde refah devleti rejim tiplerinin çalışmalarında artış olmuştur. Bugüne kadar orta ve düşük gelirli ülkelerde refah devleti ülkelerinin sağlık göstergelerinin işgücü piyasası ile ilişkisi çalışılmamıştır. Bu bağlamda bu çalışma, ilk kez işgücü piyasasının küresel tipleri ile toplum sağlığı ilişkisini inceleyen çalışmadır.

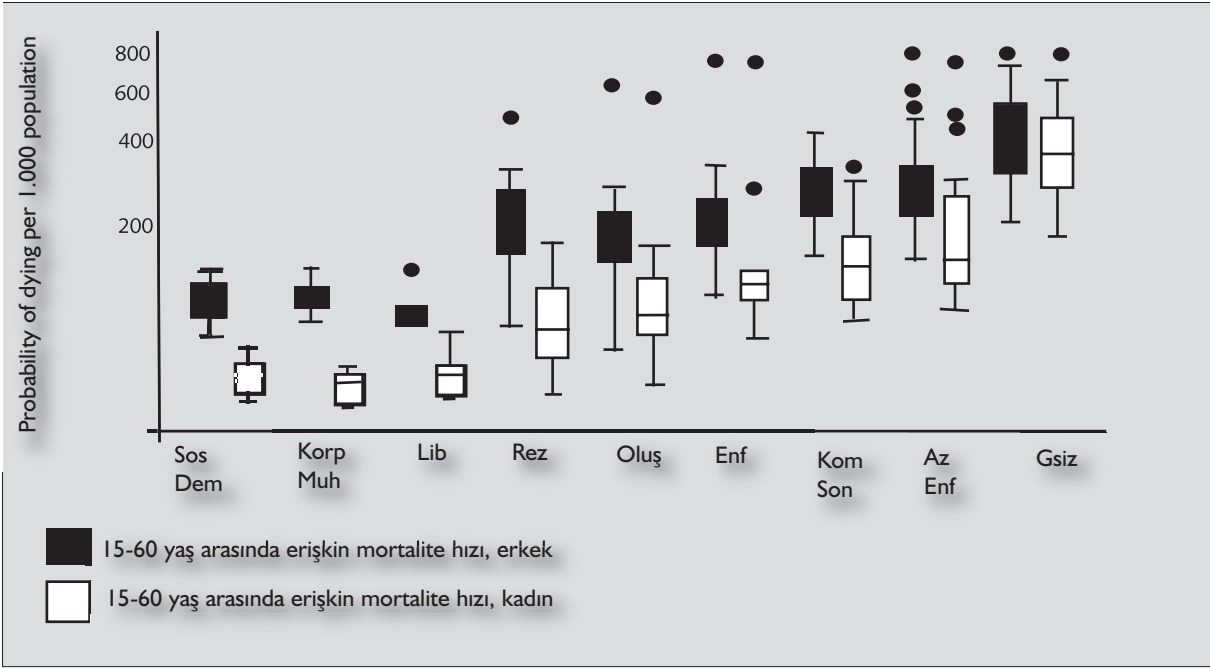
Merkez ülkelerdeki işgücü piyasası kümeleri büyük oranda refah devleti tiplerine karşılık geliyordu, bu siyaset ve politika araştırmaları ile uyumluydu. Cinsiyet ve refah devleti çalışmaları göstermiştir ki, İskandinav ülkelerinde kadınların işgücü piyasasına katılımları teşvik edilirken, batı ve güney Avrupa'da evde oturan anne gelişimini teşvik etmişlerdir.

Analizlerimizde işgücü piyasasındaki esneklik

çocuk sağlığı göstergeleri ile ters ilişkilidir. Bu bulgu, ana-çocuk sağlığı göstergelerinin politik değişkenlere özellikle duyarlı olduğunu saptayan refah devleti ülkelerinde yapılmış önceki çalışmalarla uyumludur. İşçilerin pazarlık gücünü gösteren bir gösterge olarak "sendika yoğunluğu"nun düşük doğum ağırlığı ile ilişkili olduğu bildirilmiştir.

İşgücü piyasasının özelliklerine göre ülke kümeleri arasında bir yandan çevre ve yarı-çevre üzerinde olanlar arasında, öte yandan OECD ülkeleri arasında büyük farklılıklar vardır. Yarı-çevre ülkelerin işgücü piyasaları giderek büyüyen kayıtdışılık ile karakterizedir.

Ülkeleri kategorize etmemiz iki çok önemli farklılığı ortaya koymaktadır. İlki, emek kurumları ve enformel işgücü piyasaları arasındaki farkı vurgulamaktadır. Emek kurumları refah devletinin gücü ile yakından ilgilidir, yani, emek kurumları devletin işgücü piyasasını düzenleyen yollarıdır (Örneğin, toplu pazarlık için hükümler). Enformel işgücü piyasaları, işgücü piyasasının devlet düzenlemesi yokluğunda ortaya çıkar. İkisi de, bir başka

Şekil-5: İşgücü piyasası kümelerine göre erişkinlerde mortalite hızları.

kuralsız pazar düzeni getirmeye hizmet eder ve bunların sonuçları çok farklıdır.

Genellikle devlet müdahalesi ile işgücü piyasasında eşitlik artarken, resmen düzenlenmiş, meşru otorite yerine, enformel işgücü piyasasının fiili otoritesi eşitliği aşındırır. Çevre ülkelerin işgücü piyasalarında bu süreç zordur ve işçilerin çoğunluğu enformel sektördedir. Düzensiz düşük ücretler işçileri geçimleri için gerekenden daha az gelire emeklerini satmaya zorlayabilir. Ayrıca, ebeveynler için yetersiz ücret çocukların çok genç yaşta işgücü piyasasına girmesini zorlar. Sonuçta nüfusun büyük bir kısmı sadece düşük ücretler almakla kalmaz aynı zamanda sosyal güvenlik tedbirleri dışında kalır. Tehlikeli çalışma koşulları bizim çalışmamızda da doğrulanmıştır.

Dođu Asya ve Dođu Avrupa örneği farklı gelişme stratejileri sonucu benzer işgücü piyasası sonuçlarına ulaşılabilmesini gösterir. Dođu Avrupa ülkeleri düşük milli gelirleri olsa bile Dođu Asya ülkelerine göre refah için daha fazla harcama yapmaktadırlar. Zengin ülkelerde görüldüğü gibi, bir zamanlar kurulmuş olan refah devleti hizmetlerinin yüksek popülaritesi nedeniyle kaldırılması zordur. Bu nedenle, ekonomik büyüme ile elde edilen toplumsal sağlık kazanımları, sosyal devletin

genişlemesi yoluyla elde edilenden daha hızlı düşüş gösterebilir. Örneğin, 1990'lardaki 'Asya Krizi'nde, güvencesiz istihdam ve işsizlik hızla artmış sonrasında Güney Kore'de OECD ülkeleri arasında en yüksek intihar oranına yol açmıştır. Sonuç olarak, zengin ülkelerdeki işçi kurumları önceki çalışmaların bulgularını onaylamaktadır. Sendika yoğunluğu ve toplu pazarlık kapsamı ile ölçülen işçi kurumları, zengin ülkelerde refah devleti rejim türü ile yakından ilişkilidir. İskandinav ülkelerinde güvenceli esnek işgücü piyasasının entegrasyonu ve kapitalizmin çeşitlerinin, gelecekteki çalışmalarda işçi kurumlarının daha rafine edilmesine yararı olabilir. Şu an için çalışmamız, dünya işgücü piyasaları ve onların sağlık etkilerini sistematik olarak dünya sistemleri ve işgücü piyasası politika yaklaşımlarının kombinasyonu ile tanımlanabilir olduğunu önermektedir. Bu ilk girişimin küresel sağlık politikası araştırmalarında olumlu bir buluş sağlayacağını umuyoruz.

**Employment Relations and Global Health: A Typological Study of World Labor Markets. International Journal of Health Services. 2010; 40(29:229–253).*●